

BYGD OCH NATUR

En bortglömd
svensk
krigshistoria

Jordkällarens
bästa vän

45
kommuner
letar ödehus

*Mats
Jonsson
har flyttat
hem*

Kulturarvet behöver ditt stöd

Ge en gåva till Sveriges Hembygdsfond och stöd på så sätt hembygdsrörelsens arbete med att ta tillvara kulturarvet. På vår hemsida kan du också beställa fina hyllnings- och minneshälsningar.

www.hembygd.se/stod

BYGD & NATUR

Nr 2/2021, årgång 102

Redaktör

Jenny Damberg

E-post

redaktor@hembygdforbundet.se

Grafisk form och layout

Agnes Florin

Ansvarig utgivare

Jan Nordwall

Omslagsbild

Frida Sjögren

Bygd och Natur kommer ut fyra gånger per år. Fem styrelseledamöter i de föreningar som betlar medlemsavgift till regionala hembygdsförbund får kostnadsfritt tidningen hemskickad. Övriga föreningsmedlemmar kan prenumerera för 150 kr/år genom föreningen (som i sin tur betalar 100 kr/år till SHF). För ickemedlemmar kostar Bygd och Natur 295 kr/år.

Kontakt

Sveriges hembygdsförbund
Sabbatsbergsvägen 6
113 61 Stockholm

Prenumerera

prenumeration@hembygdforbundet.se
www.hembygd.se/prenumeration

Annonsera

Kontakta oss på 08-34 55 11,
annonsering@hembygdforbundet.se

Allt material i Bygd och Natur kan lagras, publiceras och tillhandahållas i digitala medier och arkivdatabaser samt återpubliceras i tryckt form. Redaktionen ansvarar inte för ej beställt material.

Sveriges Hembygdsförbund, SHF, är en demokratisk folkrörelse och riksorganisation för cirka 450 000 medlemmar i 2060 lokala föreningar och 26 regionala hembygdsförbund.

Förbundsordförande

Maria Norrfalk

Generalsekreterare

Jan Nordwall

Tryck

Trydells, Laholm

Papper omslag

Amber Graphic, 200g

Papper inlaga

Amber graphic, 120g

ISSN 0345-7982

www.hembygd.se

www.bygdband.se

Hej!

Varmt välkommen till en nygammal tidning. Det här är första numret av Bygd och Natur i ny skepnad, signerad vår fantastiska formgivare Agnes Florin. Vi hoppas att du som läsare ska känna igen dig, men också uppskatta förändringen i fråga om både form och innehåll. Bland nyheterna finns ett återkommande lite längre porträtt. Den här gången möter vi Mats Jonsson, serietecknaren som efter 25 år i Stockholm vände hem till Ådalen, där han bedrivit en lyckad insamling för ortens industrimuseum.

Vi intervjuar också Jorik Otterbjörk, ensam anställd vid Holmöns lanthandel i Norra Kvarken, en butik som kan hålla öppet tack vare ideella lokala krafter och statligt driftstöd. Vintertid har ön omkring 40 bofasta. Den levande lanthandeln är ett exempel på vår serie "Så gjorde vi" – goda exempel som kan inspirera andra.

Jenny Damberg

Inspirerande är även de exempel där offentliga aktörer, lokalt näringsliv och föreningslivet gått samman för att hitta och matcha ödehus med nya ägare. Numrets tema har fått rubriken *Ödehus ger inflyttning* och innehåller nedslag på några av de orter där tidigare tomma hus har kommit att ge rum åt nyinflyttade.

Sist men inte minst: Från och med nu avslutas Bygd och Natur med ett kulturhistoriskt orienterat korsord. Vi utgår från ett län per nummer, med start i Blekinge.

Lycka till, och ha en fin sommar!

Tema: Ödehus

Nr 2 2021

- 6** **Det händer i sommar**
Aktiviteter, händelser
och tips från hela landet.
- 10** **Från serier till industrimuseum**
Mats Jonsson har vänt
åter till Ådalen.
- 16** **Tema: Ödehus ger inflyttning**
Här visar tomma hus vägen
till livskraftig landsbygd.
- 26** **Jordkällarens bästa vän**
Erika Myrsell grundade gruppen
Jordkällarens vänner.
- 28** **På jakt efter svensk krigshistoria**
Konstprojekt kartlägger spåren
av läger under andra världskriget.
- 34** **Med smak för historien**
Marloes Öhrnell bjuder
på sluring - och grävling.
- 38** **Så gjorde vi: Holmöns lanthandel**
Förutsättning för fastboende
på ö som är isolerad vintertid.

I FORVAR

MARLOES ÖHRNELL

Föremålet

PETER HÄLL / TEKNISKA MUSEET

Projektorlampa för biografvisningar

LAMPA TILL biografprojektor tillverkad av AB Kinofa, troligtvis sent 1930-tal. Lampan fästs på en kyvett och kopplas sedan till projektorn. Projektorn användes främst vid Folkets hus i Kastlösa, där brevbäraren Gustav Pettersson tjänstgjorde som biografmaskinist. Utrustningen kunde i sin helhet packas i lådor och turnerade på så sätt med Pettersson mellan små samhällen på södra Öland från sent 1940-tal till 1960-talet.

Gåva till Tekniska museet från Mörbylånga hembygdsförening.

Han är årets arbetsmyra

GEORGINA NORRSTRAND

2021. Bakom utnämningen står Arbetets museums vänner, som vill uppmuntra kulturarvsarbetare landet över. Till Norrtälje tidning säger Östen Runelind att det outhärliga mekandet vid Pythagoras ändå utgör en mindre del av hans ideella åtaganden. På Pythagoras är han ungefär en dag i veckan, därutöver arbetar han med museijärnvägen Lennakatten.

– Där har jag varit med sedan 1980, jag lägger nog 100 dagar per år på järnvägen.

Tändkulemotorspecialisten Östen Runelind vid Pythagoras industrimuseum i Norrtälje har utsetts till Årets arbetsmyra

Stor skyltsamling i ideella händer

NYKÖPINGS HEMBYGDSFÖRENING

NYKÖPINGS HEMBYGDSFÖRENING har tillsammans med andra likasinnade och ideella aktörer tagit över Pelles Lusthus, med handelsbod och en stor samling gamla skyltar med Nyköpingskoppling.

Handelsboden flyttar därmed till Kulturarvmuseet Stadsvakten där hembygdsföreningen har sin hemvist. Se mer på stadsvakten.nu.

De vill veta mer om marknaden för barnavård

I forskningsprojektet "Flykt från skammen eller semester från familjen? Marknaden för privata spädbarnshem och barnpensionat 1915–1975" vid Linköpings universitet studeras den historiska betydelsen av vinstintressen inom vård och barnomsorg.

– Utgångspunkten är att detta inte är särskilt känt i Sverige. Barn har uppfattats som en del av det kollektiva samhällsansvaret och det har osynliggjort den privata verksamhet där barn omhändertogs privat mot betalning, säger Johanna Sjöberg, universitetslektor.

I projektet undersöks barnpensionat där barn kunde inackorderas under exempelvis föräldrars semesterresor eller arbete. Men även verksamheter som tog emot gravida, oftast ogifta kvinnor som ville föda barn anonymt och sedan lämna bort sina barn.

– Det här var en hemlighetsfull verksamhet som både inkluderade så kallade förlossningshem, etablerade barnmorskors verksamhet och privatpersoner som erbjöd de gravida kvinnorna jobb och bostad, säger Johanna Sjöberg.

Ni studerar 1915 till 1975, när inföll storhetsperioden för de här verksamheterna?

– Barnpensionaten verkar ha haft sin storhetsperiod under 1950-talet. 1977 är sista gången vi ser ett barnpensionat i gång. Anonyma förlossningar hade sin storhetsperiod i under första halvan av 1900-talet, men på grund av hemlighetsmakeriet är det svårt att veta när det helt försvann.

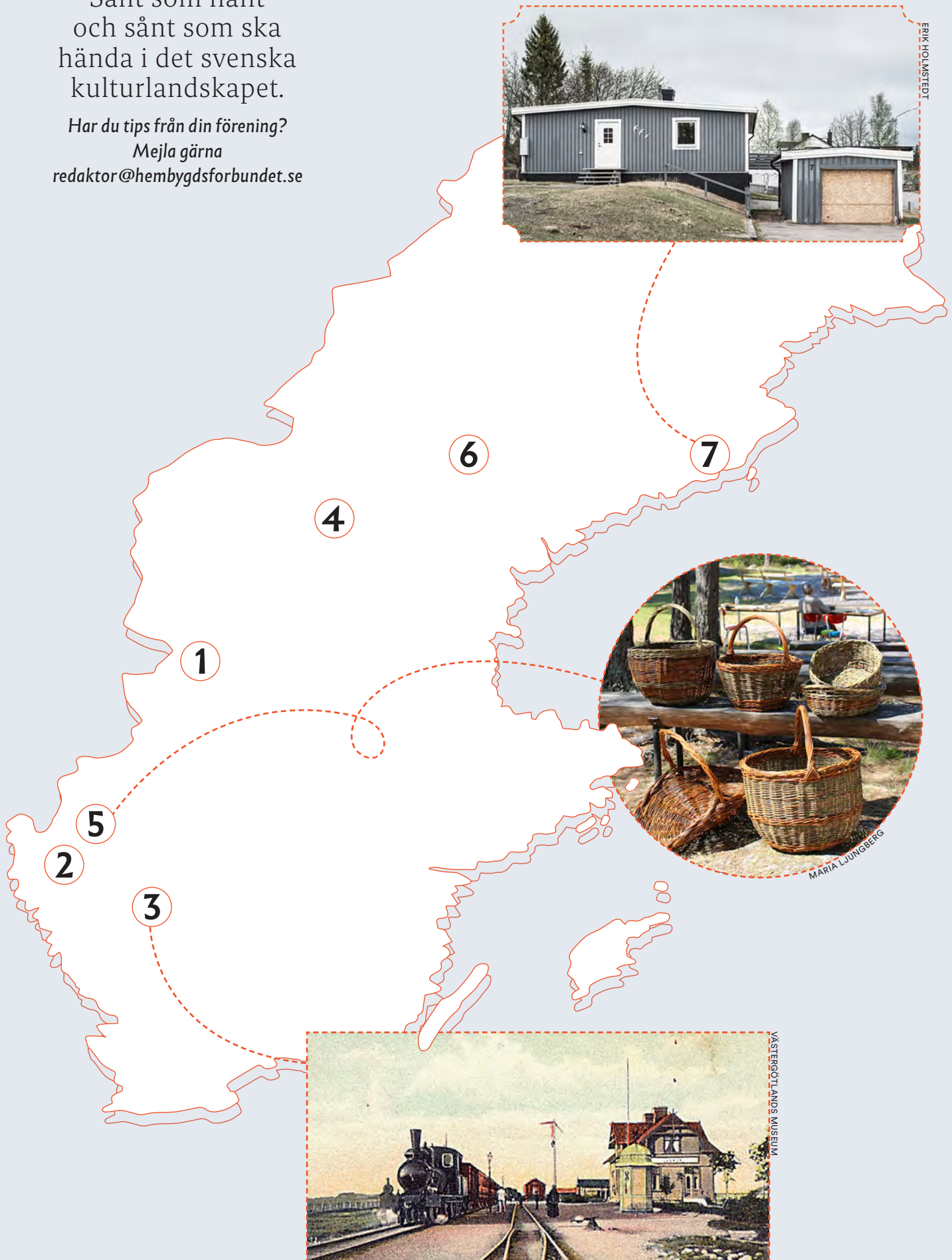

PRIVAT

Forskarna vill gärna få kontakt med personer som har egna erfarenheter av barnpensionat och/eller anonyma förlossningar. Se liu.se/forskning/barnavard-till-salu

Sånt som hänt
och sånt som ska
hända i det svenska
kulturlandskapet.

Har du tips från din förening?
Mejla gärna
redaktor@hembygdsforbundet.se

ERIK HOLMSTEDT

MARIA LJUNGBERG

VÄSTERGÖTLANDS MUSEUM

1 Kvinnokartan i Transtrand
Kvinnokartor är ett initiativ av DEA Kvinnohistoriskt museum. Transtrands hembygdsförening publicerade sin i fjol. Vandrigen utgår från Olnispagården i Sälen, där det också finns bland annat kafé och tunnbrödsbageri med försäljning onsdagar.

2 Byggnadsvårdsläger på Blanketorpet
Södra Valbo Hembygdsförening välkomnar Svenska byggnadsvårdsföreningens årliga byggnadsvårdsläger till Blanketorpet i Färgelanda, för sortering, kontroll, läggning och spikning av skiffertak.

3 Gamla vykort i nytryck
Intresset för gamla bilder är stort. Det har Kvänums hembygdsförening tagit fasta på och ger nu ut gamla vykort i nytryck med motiv från Varaslättan. Bild ur Västergötlands museums samlingar.

4 Kolbullekvällar i Rissna
Galleri Zenit håller öppet med tittskåpskonst. Kolbullekvällar med musik blir det 6, 13, 20 och 27 juli. Rissnaortens hembygdsförening, Rissna.

5 Slöjda en korg – eller keps
Halmens hus i Bengtsfors rika kursutbud inkluderar i sommar chansen att lära sig fläta och sy samman en lite mer modern keps. Steen H Madsen håller traditionsenligt en kurs i pilflätning.
Flera kurser finns också i digital form via Halmenshus.com.

6 Åseles historia på film
Eskil Dagman i Åseles hembygdsförening har digitaliserat material om ortens utveckling under fyra sekler. Bland annat har 15 längre filmer publicerats på Youtube. "Jag har jobbat ideellt i 20 år och (...) gjort mitt bästa för att ge Åseleborna en historia att minnas", säger Eskil Dagman till Västerbottenskuriren.

7 Malmberget från 1970-talet till i dag
Sina första bilder av Malmbergets husrivningar tog Erik Holmstedt som ung under 1970-talet. 2015 återvände Erik Holmstedt till sina barndoms kvarter för att fotografera resterna av det samhälle som kvarstår innan gruvans expansion tar över marken.
Utställningen "Living on an Unstable Mountain" visas på Västerbottens museum i Umeå utan något slutdatum.

Arkiverad kvinnohistoria

Mia Skott är historiker och en av författarna till boken *Arkivism: En handbok – Hitta, spara och organisera för framtidens historieskrivning*.

Vad är Arkivism?

– Det är ett initiativ som Stockholms Kvinnohistoriska har tagit, för att sprida kunskap om hur man kan hitta kvinnor i befintliga arkiv och bevara spåren efter kvinnors tillvaro i dag för att underlätta för framtidens historieskrivning.

Hur svårfunna är egentligen kvinnor i dagens arkiv?

– Det är betydligt svårare än att hitta män. Att få en förståelse för en kvinnas liv är ett pussel, ofta med flera gapande hål. Men i vissa fall ligger kvinnorna i öppna dagar, de har bara blivit ignorerade av historieskrivare.

Säg att man vill göra en utställning om sin bygds kvinnor. Var börjar man?

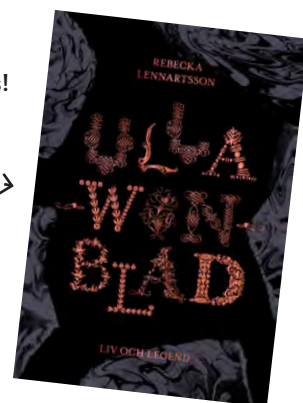
– En bra början är att man bestämmer en tidsperiod, och undersöker vilka kvinnor som bott på platsen. Det finns digitala folkräkningar som går tillbaka till 1840-talet. Har de gjorts korrekt finns det fantastiskt många uppgifter där. Folkbibliotek på mindre orter har i vissa fall mottagit egen-skrivna biografier och annat personligt material. Man får inte heller glömma de spår som kan finnas i landskapet, i form av gamla trädgårdsland, vägarna som kvinnorna gick på och mycket annat.
Tipsa om en lyckad gestaltning av ett tidigare bortglömt kvinnoöde!

– Boken *Ulla Winblad – Liv och legend* av Rebecka Lennartsson, som kom nu i februari.

4 200 000

Så mycket tappade Fagersta-Västanfors hembygdsförening i intäkter under 2020. Detta eftersom gården som annars är öppen 363 dagar om året tvingades stänga.

Boktips!

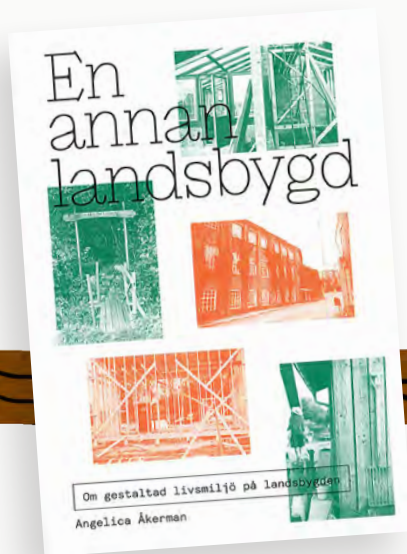

3 tips

Film

Sång till Bergslagen

Nina Hedenius har filmat sedan 1960-talet. Sång till Bergslagen är hennes sista projekt, där inspelningar från lång tid har fogats samman i samarbete med kollegan William Long. Ett stillsamt, långsamt och till stora delar tyst berättande om en bygd där livet går vidare i mindre skala sedan de stora bruken lagt ner. På SVT Play till och med 27 december.

Bok

En annan landsbygd – om gestaltad livsmiljö på landsbygden

Arkitekten Angelica Åkerman möter i denna intervjubok åtta inspirerande aktörer som projekterar, bygger och skapar en framtid på platser som antingen är ointressanta för kommersiell exploatering, eller så attraktiva för exklusiva sommarboenden att lokala motkrafter krävs för att normalinkomsttagare ska ha råd att bo.

Blogg

sverigereportage.com

Stockholms luftförsvar, berättelsen om en kallmurad jordkällare och en inblick i den medeltida trenden att snida produkter som speljäser, tärningar och kammar av valross-elfenben – allt detta och mycket mer ryms på denna blogg av Jens Flyckt. Klicka på "sidflöde" för att se alla artiklar. Men brygg en kopp kaffe eller te först, risken att fastna är stor.

På sikt riskerar vi
att förlora den
linneanska floran.

*Botanikerna
Mariette Manktelow
och Anja Rautenberg
i Svensk Botanisk Tidskrift.
Insådd och inplantering äventyrar
arvet efter de vilda växter
Carl von Linné en gång
noterade i Uppsalatrakten.*

2637

namnunderskrifter samlades på kort tid in
till stöd för Nordhallands hembygdsmuseum.
Det ledde till att kommunen erbjöd museet
en ny och fungerande lokal i Kungsbacka.

HEM TILL BYGVDEN

Som 19-åring lämnade serietecknaren Mats Jonsson Bollstabruk med en lättnadens suck. Nu är han medelålders och nyinflyttad i hembygden – där han vill starta ett industrimuseum.

TEXT: IDA SÄLL FOTO: FRIDA SJÖGREN

VÅREN HAR NYSS börjat i Sandslån vid den istäckta Ångermanälven. Låga drivor av snö står och tvekar på den soliga gräsmattan utanför de gamla arbetarbostäderna. Nu råder en vänlig ödslighet, men just här låg länge världens största timmerskilje, där stockarna som flottats längs älven sorterades för att nå rätt industri.

Mats Jonsson sitter på stentrappen till den majestätiska Kejsarkasernen. En byggnad som föreningen Ådalens industrimuseum planerar att köpa efter en framgångsrik crowdfundingkampanj på Kickstarter.

– Insamlingsmålet på 275 000 kronor nådde vi förra veckan. Vi hoppas på att genomföra köpet nu i dagarna, men än så länge kan vi inte komma in i huset.

Men så plötsligt rullar en bil in på gårdsplanen, och en vänlig man i sällskap med en rytmiskt skällande hund låser upp porten åt oss.

– Vilken service! ropar Mats.

Han har nyss skaffat skägg, sitt första på 30 år. Senast han försökte hade han inte tillräcklig skäggväxt. Dialekten är också nygammal. Den är tydligare nu än när han var barn.

– Jag är mest hemma och ritar men min fru jobbar på biblioteket. Hon träffar ju människor, och tar hem dialekten till mig. Vår dotter som pratar stockholmska hatar hur vi låter.

– Jag tror att jag faktiskt pratar det som kallas norrländska. Många norrlänningar avskyr det begreppet, för det finns ju inget som heter norrländska utan massor med olika dialekter som

skiljer sig väldigtt från varann. Men mina föräldrar kommer från norra Norrland, medan jag är upp- vuxen i de södra delarna, så jag pratar en sorts blandning.

MATS VISAR RUNT i den folktomma tegelbyggnaden, där den historiska miljön till stor del bevarats. För tillfället inryms ett flottningsmuseum här, men hyreskontraktet har sagts upp och byggnadens framtid har därför varit oviss. Här trängs flottarhakar och åldrade motorsågar med en jättelik modell över Ångermanälvens dalgång. Och en plötslig bandyutställning, med pokaler och vimplar i glasmontrar.

– Det har fyllts på lite allt eftersom här. Det är rart, men lite slumpmässigt arrangerat. Vi vill använda delar av den befintliga utställningen och bygga ett modernt museum. Men det är ett stort projekt, det behövs mer pengar.

Mats Jonsson slår sig ned i en sovsal med våningssängar i järn från mitten av förra seklet.

– Jag är väldigt intresserad av historia, att bevara och lära ut. Folkbildning. Vanliga människors slit bevaras inte i så stor utsträckning, och här finns väldigtt mycket arbetarhistoria.

– Nu för tiden heter allting något med "Höga kusten" här i Kramfors kommun. Ådalen-begreppet har nästan dött ut medan Höga kusten har slagit igenom som ett slags Norrlands Österlen... Det är bra för turismen förstås, men den absoluta majoriteten av invånarna i Kramfors kommun bor fortfarande i Ådalen. De som bor omkring älven hamnar lite i skuggan, och därför är det viktigt att göra en satsning just här.

MATS JONSSONS FÖRSTA seriealbum *Unga norrlänningar* gavs ut 1998. Omslaget var en pastisch på konvolutet till David Bowies *Young Americans*. Det var, och är, en både spretig och lysande bok. Vissa av serierna ritade Mats redan när han var 15.

Hör ditt tecknande samman med att vilja bevara saker?

– Jag tror faktiskt det. Det har det nog alltid gjort för mig, vare sig jag vetat det eller inte. Att fånga flyktiga ögonblick och bevara dem, både för mig själv och för den riktiga eftervärlden. Det kan vara en känsla, eller en händelse. Jag antar att det har att göra med att betvinga sin egen dödlighet, på något sätt.

Lever du mycket i dina minnen?

– Det gör jag, men jag är kluven till det. Jag har en väldigtt stark dragning till nostalgi som jag aktivt bekämpar, för jag vill inte vara en sådan som

lever i mina minnen. Jag kämpar för att ständigt röra mig framåt.

Varför då?

– Det handlar om självbevarelsesdrift på något sätt. Man har ju sett människor som går ner sig i sina minnen. Det finns ju många varnande exempel för just det i litteraturen och kulturen. Det känns... lite farligt.

Tror du det är vanligt bland skapande personer att man har svårt att vänja sig vid att tiden faktiskt går, att nästan allt förändras eller försvinner?

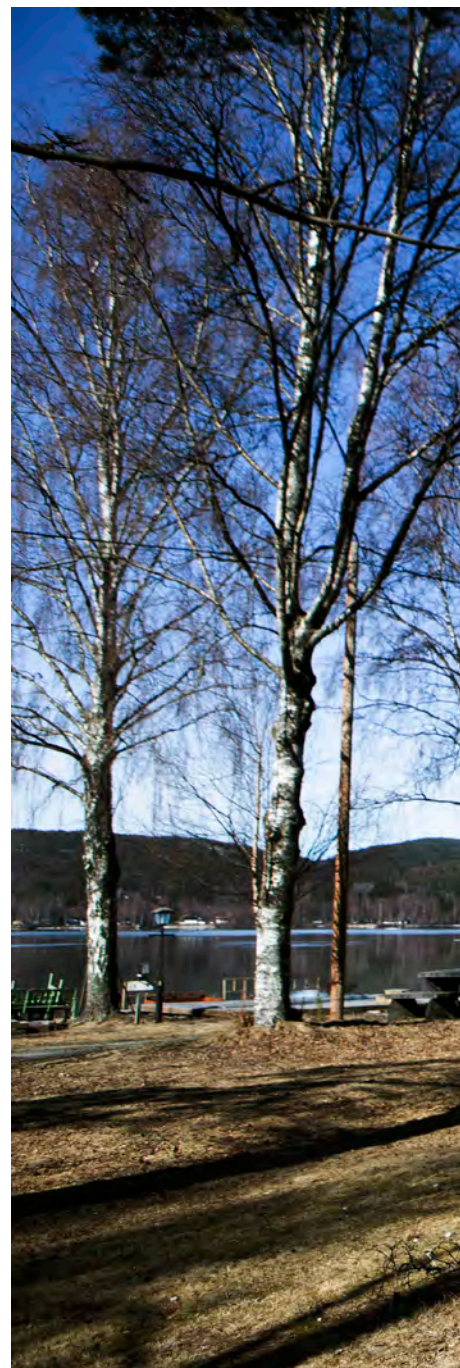
– Ja, det tror jag. Men inte bara bland skapande människor, utan bland alla möjliga.

– Nu är jag liksom 48. Jag är solitt medelålders och börjar känna att jag varit med ett tag. Men jag har den där känslan som många pratar om, att man är alla sina åldrar samtidigt. Min dotter fyllde 15 igår, och det är ju groteskt, haha, hur gammal hon har blivit... Samtidigt kan jag ju bara sträcka ut handen och fånga min egen upplevelse av att vara 15. Jag minns det mycket väl.

Mats kamp från 2011 är en berättelse om att bli förälder till ett barn. *Pojken i skogen* bygger på händelser i Mats Jonsson egen barndom. Flera av berättelserna återfinns i Mats-böckerna, en serie fristående bilderböcker för barn, som alla utspelar sig i Ådalen.

Hur formade det dig att växa upp i en liten by utanför Bollstabruk?

– Det mest uppenbara var att jag behövde roa mig själv. Det fanns inga andra barn i Stensätter, så jag fick hänga med vuxna. Framför allt umgicks jag med riktigt gamla människor, för de

Namn: Mats Jonsson

Ålder: 48 år

Bor: Sandslån, Kramfors kommun

Aktuell med: Serieromanen *När vi var samer*, som utkommer i augusti.

”Det är en släktkrönika om mitt samiska ursprung. Min pappa fick veta först som vuxen att hans pappa, min farfar, var same.”

Även aktuell med sitt engagemang i Ådalens Industrimuseum, se adalensindustrimuseum.se.

Föreningsmedlem: Den ekonomiska föreningen Ådalens Industrimuseum, Sandslåns samhällsförening, Bollstabruks intresseförening och Nordiska museets vänner.

flesta som bodde i byn var gamla. Det gav mig nog ett förstärkt lillgammalt drag. Men det gav mig självförtroende också, att tillbringa min tidiga barndom omgiven av vuxna som tog mig på allvar och tyckte att jag viktig.

I högstadieskolan i Bollstabruk var det däremot en dygd att vara slapp och likgiltig, särskilt om man var kille. Mats hade svårt att passa in och blev mobbad.

– En bygd som sen flera hundra år är uppbyggd kring tung tillverkningsindustri blir lätt en manligt kodad miljö. Kanske handlade det också om att när man trodde sig ha sin framtid tryggad på sågen eller fabriken behövde man inte bry sig om att plugga, om man var kille. Att bry sig var böigt.

– När jag flyttade hemifrån bar jag på ett starkt

”De som bor omkring älven hamnar lite i skuggan. Därför är det viktigt att göra en satsning just här.”

ressentiment mot min hembygd. Först flyttade jag tio mil, till Sundsvall. Det var en försiktig flytt, inte så långt, men det var också första gången jag träffade stockholmare. Jag kände mig verkligen som kusinen från landet.

Ibland är det inte förrän man lämnar en plats som man får syn på den. Var det så för dig?

– Ja, så var det nog. Bara en sådan sak som att det är vackert, det är inget man lägger märke till när man växer upp här. Jag såg det först när jag läste en text av författaren Birger Norman om Ångermanälvens landskap, att det är vackert, men på ett sorgligt sätt. Det är vackert på ett sånt sätt att man aldrig kan bli glad igen. Då såg jag att, ja, så är det ju. Det är något med granskogen som är dystert.

– Om man vet om det, så ser man i mina teckningar att konturerna

av bergen alltid är taggiga. Det är för att det är granskog på.

Vad tyckte din dotter om att lämna Stockholm?

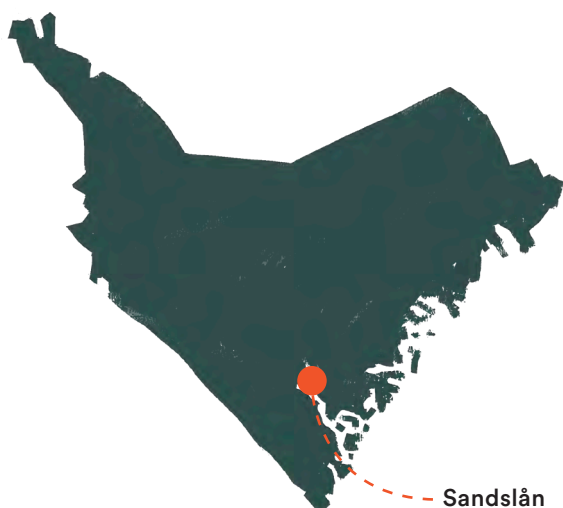
– Det är ett under att hon gick med på det, men allt har gått bättre än jag kunde tro. Eftersom vi bott här i Sandslån om somrarna sen ett par år tillbaka hade hon redan två nära vänner här.

– Fast det är klart, i Stockholm promenerade hon en kilometer till skolan. Nu åker hon skolbussen två mil till en ort som heter Skog. Där finns en högstadieskola och inget mer. Inte en butik, inte en kiosk, bara massor med EPA-traktorer. Men vi har haft väldig tur. Hon klarar det jättebra.

Mats fru Victoria är också från Kramforstrakten, och det var en förutsättning för flytten. Även om diskussionerna tog drygt 15 år.

MINA HEMBYGDER

”Det här är sådant jag går och tänker på hela dagarna. Jag har tre hembygder. **Ådalen**, där jag är nu, och är uppvuxen. **Midsommarkransen** i Stockholm, där jag bodde många år och där min dotter är uppvuxen. Och så **Arvidsjaur** och **Arjeplog**, där mina föräldrar kommer ifrån, och hela släktens rotsystem finns.”

”Ångermanland är vackert på ett sånt sätt att man aldrig blir glad igen.”

– Först var det mest som en fantasi, för det är så mycket som förändrats här. Utflyttningen är stor, hus har rivits och det är så mycket som lagts ner. En tredjedel av befolkningen har lämnat stan. Vi var rädda att det skulle kännas som att gå runt i ruinerna av sin egen barndom. Men det blev inte så, utan något annat, något nytt.

Sandslåns timmerskilje lades ned 1982, när timret som tidigare färdats med älven började köras genom Sverige med lastbil och tåg.

– Något som är känsligt att prata om är att det är de utbildade som har flyttat. Det är svårt att tala om, för det börjar så lätt osa klassförakt. I många områden här känner folk sig bortglömda, och det är just vad *Nya Norrland* handlar om.

SERIEROMANEN *Nya Norrland*, namne med den socialdemokratiska tidningen, kom 2017. Då hade Mats Jonsson redan deklarerat att han ämnade att skildra hela sitt liv i serieform.

Men nu hade någonting förändrats i hans författarskap. Självbiografiska skildringar av kärlek och självtvivel började också inrymma en större politisk berättelse om slitningen mellan stad och landsbygd – hemstaden Stockholm och uppväxtorten Bollstabruk.

Samtidigt var inget annorlunda. För Mats Jonssons hembygd har hela tiden varit högst närvarande i alla hans böcker. Platsen är inte bara fonden, utan en konstant kärna i alla delar av hans självbiografi.

Mellan vad som en gång var världens största timmerskilje och Mats Jonssons trähus från 1913 är det tio minuters promenad. Är det en stuga? Ett torp?

– Det är i alla fall inte en villa, säger Mats Jonsson.

– En av anledningarna att flytta ut på landet ska ju vara att man får mer plats, och det har vi inte riktigt fått. Men vi trivs så bra i det här huset, och det gör så stor skillnad att ha en tomt.

I vardagsrummet finns en kakelugn och stora krukväxter och i det lilla sovrummet vilar en brun katt på sängen. Vinden är tonåringens. Ångermanälven syns genom köksfönstret. Här är Mats och hans familj helårsboende sedan förra sommaren.

– Det är lugn och ro här. Det låter klichéartat för att det är klichéartat, och för att det är sant. Men, det är liksom så mycket färre intryck. Det har förstås med min politiska inställning att göra också. Många saker som anses viktiga i en storstad existerar helt enkelt inte här. Allt från att välja skola till privat sjukvård, Foodora. Vi är för få och bor för utspritt för att vara intressanta för de företagen. Jag slipper till och med debatterna om dem!

Vad tror du ditt 19-åriga jag hade sagt om han visste att du flyttat tillbaka?

– Först hade han nog dragit slutsatsen att jag blivit skvatt galen som kunde få för mig någonting sådant. Men hade mitt 48-åriga jag fått berätta lite hur jag tänker, då hade jag nog kunnat nå fram till mig själv. Att man kan bli mätt på storstan, det borde ju till och med jag ha kunnat förstå.

– Rent konstnärligt var jag också färdig med Stockholm. Jag kunde inte gärna göra en bok till om att jag stör mig på hipsters och elsparkcyklar.

– Jag ser mina serier som ett långt sammanhängande verk. Och eftersom alla berättelserna hänger ihop kan de äldre läsas i ett nytt ljus när jag ger ut en ny bok. På så vis kan mina gamla böcker paradoxalt nog bli bättre med tiden, utan att jag behöver peta i dem. Det är en nåd för en författare. ■■■

TEMA

ÖDEHUS GER INFLYTTNING

Från att ha varit något som intresserat kommuner främst i rivningssyfte har ödehusen kommit att ses som en nyckel till förnygring av landsbygden. Föreningslivet är avgörande.

I Motala kommun har bygderåd och byalag bidragit till att lokalisera 175 tomma hus, där några redan har fått nya ägare. I småländska Kristdala går satsningar på servicefunktioner som företagshus, fritidsgård och bibliotek hand i hand med upprustade ödehus. Inflyttningen ökar.

Med ett ödehus följer ofta fler byggnader. Därför möter vi även Erika Myrsell som med den populära Facebookgruppen Jordkällarens vänner har gett kärleken till det oansenliga gårdsskafferiet ett ansikte.

Tomma hus fylls med liv

HUSRUM

åt framtiden

**Huset var otätt.
Det saknade både el och avlopp.
– Vi blev stormförtjusta, säger
Dennis Lukkarinen, som i fjol köpte
ett före detta missionshus med sin hustru. Nu bor de där med två barn,
och Dennis pappa.**

TEXT: FREDRIK LOBERG FOTO: LINA ALRIKSSON

”

På senare år har man tagit många initiativ för att ge fler chansen att bosätta sig i bygden.

Vitsipporna blommar i hagarna längs riksväg 25. Mitt emellan Kalmar och Växjö svänger vi in på en grusväg mot Tomeshult. Bakom en gammal trägrind framför ett hus med en 1700-talshistoria väntar ett ungt par och en liten bebis.

Tidigare bodde Dennis och Annika Lukkarinen i en lägenhet i Lindås utanför Emmaboda. När Annika fick se att huset i Tomeshult var till salu, en kvart bort med bil, övertygade hon Dennis att åka på visning. Dennis pappa, Jorma Lukkarinen, följde också med.

– När jag öppnade de båda ytterdörrarna och gick in kändes det som att komma hem. Jag återupplevde en känsla från min barndoms Finland, där jag växte upp med min farmor på

landsbygden, säger Jorma.

– Ett plus var att en fin och ganska stor trädgård ingick i köpet, även om den var rejält igenvuxen när vi flyttade in, förklarar Annika.

Huset rymmer cirka 100 kvadratmeter på bottenvåningen och 75 på övervåningen. I slutet av augusti 2020 fick Annika och Dennis nycklarna till sitt drömhjem. Fyra månader tidigare hade deras dotter Mariana kommit till världen.

– Jag har även en son sedan tidigare, och tänker att det här blir en utmärkt plats att växa upp på, säger Dennis.

Under hösten, vintern och våren har Dennis Lukkarinen lagt hundratals timmar på renovering. Vinden visade sig vara full av lämningar från tidigare ägare. Däribland minst 20 par skor i olika modeller och storlekar, klänningar, bankböcker, silverbestick, brev och en Hemmets Veckotidning från 1951. På några föremål stod ett kvinnligt namn som Dennis mamma kände till väl. Väninnan visade sig vara husets senast fastboende och hon har återfått sina gamla ägodelar. Tack vare henne har Annika och Dennis också fått ta del av skriftlig dokumentation av husets historia.

– Dokumenten berättar att människor bodde här redan år 1770, men att huset byggdes ännu tidigare! Det var ett litet soldattorp från början, säger Dennis.

Med åren har det gjorts flera tillbyggnader. Under en period ska byggnaden ha fungerat som missionshus och under 2000-talet har huset enbart använts som fritidsbostad.

LANDET ÖVER INVENTERAS och återupptäckts tomma fastigheter på landsbygden. I Kristdala, i nordöstra hörnet av Småland, har man på senare år tagit många initiativ för att ge fler chansen att bosätta sig i bygden. En av de drivande krafterna på orten är Annicka Gunnarsson. Hennes minnesbild från uppväxten under 1980-talet är den av ett levande samhälle med butiker, kiosker och företagslokaler. Alla hus och trädgårdar var fyllda av liv och rörelse.

30 år senare hade åtskilliga företag och affärer lagt ner. Många av bostadshusen beboddes inte längre.

CURT ROBERT LINDQVIST

Annicka Gunnarsson är ordförande i Kristdala samhällsförening.

Spikarna är förmodligen över 200 år gamla, men så mjuka att de inte går att återanvända.

– Här ska vi bygga vår framtid. Barnen ska få varsitt rum, säger Annika Lukkarinen.

”

Tack vare
eldsjälar har
arbetet varit
framgångsrikt.

Familjen Lukkarinens hus har anor från
1700-talet, men exakt när det först byggdes
vet i dagsläget inte ägarna.

”

Ett uttryckligt
mål är att
locka fler barn-
familjer och
entreprenörer.

– När jag ser hem och arbetsplatser stå tomma känns det i hjärtat. Ensamma hus i vår vackra landsbygd ser så ledsna ut, säger Annicka Gunnarsson.

– Dessa fastigheter förtjänar ett bättre öde, att någon tar hand om dem, renoverar, fixar och donar. Vi vet ju också att det finns människor som drömmer om att få göra just det.

Startskottet för vändningen kom år 2013. Precis som på flera orter i Oskarshamns kommun arbetade föreningslivet i Kristdala, med samhällsföreningen i spetsen, fram en utvecklingsplan för åren 2014–2020. Då var Mark Geuze nyinflyttad till bygden. För honom var det viktigt att framtidsplanen innehöll en idé om hur tomma bostäder och lokaler i bygden skulle tas om hand.

– Det viktigaste är att betrakta alla dessa outnyttjade hus som en resurs, i stället för ett problem, säger Mark Geuze.

– Det gäller att få fastighetsägare att inse att deras gamla hus har potential. Det finns folk som är beredda att både renovera och bosätta sig på landsbygden, om förutsättningarna är de rätta.

rikt. Föreningarna, Oskarshamns kommun och det lokala näringslivet har genomfört flera gemensamma satsningar för att utveckla bygden. Bland annat har ett företagshus, en fritidsgård och ett bibliotek byggts upp i Kristdala. Även säkrare skolvägar, nya ytor för spontanidrott och en offentlig toalett har skapats. Kristdalas positiva utveckling har uppmärksammats nationellt. År 2018 belönades ortens samhällsförening med utmärkelsen "Årets lokala utvecklingsgrupp" av organisationen Hela Sverige ska leva.

– För att folk ska vilja flytta till en plats måste bygden vara attraktiv. Förutom att erbjuda bostäder är därför ett aktivt föreningsliv av stor betydelse, säger Mark Geuze.

– Där man bor vill man ha god service, gemenskap, evenemang och trivsel för alla åldrar. Det är en av våra framgångsfaktorer, säger Annicka Gunnarsson.

Inflyttningen till Kristdalabygden har ökat de senaste åren, förklarar hon.

– Oskarshamns kommuns mål är att öka antalet invånare till 30 000. Dit har vi ännu en bit kvar.

ANNICKA GUNNARSSON ÄR numera ordförande i Kristdala samhällsförening och i Hela Sverige ska leva i Oskarshamn. Hon driver sedan år 2018 även ett EU-fondsfinansierat projekt för lokal utveckling. En del i satsningen är en systematisk kartläggning av oanvända hus och ett erbjudande till fastighetsägarna att få kontakt med intresserade köpare. Hittills har man fått in tips om cirka 70 obebodda fastigheter, de flesta i Kristdala- och Bockaratrakten. Ungefär hundra personer har anmält intresse för att köpa.

– Vi har redan sett att en del hus bytt ägare, men ofta är det en process på flera år att bestämma sig för att sälja ett hus, säger Annicka Gunnarsson.

Hennes förhoppning är att inom det närmaste året börja kartlägga beståndet av tomma hus även i andra delar av Oskarshamns kommun. Ett uttryckligt mål för projektet är att locka fler barnfamiljer och entreprenörer till bygden. De intresserade husköparna har också önskemål, berättar Annicka Gunnarsson. Hon har bland annat kontaktats av ett par som gärna vill starta kafé.

– Då försöker vi ge förslag på någon mysig plats, till exempel vid en sjö.

Andra som hör av sig strävar efter att bli verksamma inom de gröna näringarna, till exempel att bli självförsörjande på mat.

I Kristdala finns personer som återkommer år

Mark Geuze

CURT-ROBERT LINDQVIST

Marks familj flyttade in och rustade upp ett gammalt ålderdomshem utanför Kristdala. Sedan köpte han en av de tomma fastigheterna inne i samhället och byggde seniorlägenheter i lokalerna. I byggnadens källarplan har Mark sina egen verkstad. Han har startat ett eget företag som renoverar fönster.

– Jag har fullt upp. Just nu är jag sysselsatt med att rusta upp ett 200 år gammalt bryggshus.

Tack vare drivna, ideella eldsjälar har arbetet med Kristdalas utvecklingsplan varit framgångs-

”

**Dennis försöker
behålla husets
gamla, hemtrevliga
prägel i samband
med renoveringen.**

Dennis Lukkarinen uppskattar att paret gör 95 procent av renoveringen av det gamla missionshuset i Tomeshult på egen hand.

efter år som turister, och till slut bestämmer sig för att flytta till bygden. Med nya invånare och fler möten mellan människor ökar chanserna för föreningslivet att hitta eldsjälar som engagerar sig för den lokala utvecklingen, menar Mark Geuze.

– Det behövs alltid nyrekrytering till föreningarna.

Familjen Lukkarinen har flyttat in i det gamla missionshuset i Tomeshult. Dennis har lagat och inlett utbyggnationen av taket, satt i nya ytterfönster, bytt ut delar av väggarna och monterat en luftvärmepump på ena kortsidan. Förutom fortsatta reparationer av taket pågår arbetet med att iordningställa hallen på bottenvåningen. Dennis försöker behålla husets gamla, hemtrevliga prägel i samband med renoveringen.

– Det innebär att jag specialbeställer en del av byggmaterialet. En bärande träbalk som ruttnat i vissa delar hade en bredd som inte fanns på byggvaruhuset. Det jag letade efter fanns hos en mindre byggfirma i närområdet.

Dennis är självlärd. Han har inte yrkesarbetat med att renovera hus.

– Men jag har inspirerats av min morfar. Han var hobbyhantverkare och otroligt händig. Han fixade och reparerade vad som helst, bilar, träkonstruktioner, allt. Han brukade också säga att man inte kan vara överambitiös om man bygger till de man älskar. Det är också så jag brukar tänka.

Dennis pappa Jorma, som har en skadad rygg och är sjukpen-

sionär, har flyttat in i husets övervåning. På bottenplanet bor Dennis, Annika, Mariana plus Dennis son Patrik på deltid.

Patrik tycker att det är spännande med alla gamla saker i huset som bevarats.

– Inte minst att vi hittat över 200 år gamla spikar, som säkert har smidits någonstans i vårt närområde. Men de har blivit väldigt mjuka med åren, så jag kan tyvärr inte återanvända dem, säger Dennis.

FLERA AV ANNIKAS och Dennis äldre anhöriga uppskattar familjens val av ny bostad.

– Min mormor Elsa tycker att det här är fantastiskt roligt. Även hon känner igen mycket från sin barndom, inte minst de tjocka timmerväggarna, säger Dennis.

– Vi kunde fira Elsas födelsedag här ute i trädgården i mitten av april, vilket var underbart. Hon fyllde 94 år en vecka efter att vår dotter blev ett år, säger Annika.

Familjen hoppas bli klara med renoveringen innan hösten.

– Jag ser fram emot en kombinerad taklagsfest och kräftskiva, säger Dennis Lukkarinen.

På gården finns även en loge. Där drömmer Dennis om att brygga öl och/eller starta ett gårdsbageri. Längre upp på gården skulle Annika vilja skapa en handelsträdgård. Paret har även idé om bygga ett tropikhus med fiskar och reptiler.

Dessutom hoppas de hitta mer information om platsens historia, som missionskyrkans verksamhet.

– Det vore också spännande att få veta exakt vilket år huset byggdes, säger Dennis Lukkarinen. ■

Får vi liv i 10 procent av husen är det fantastiskt!

Martin Hjelm är aktiv i bygderådet i Godegård, som ligger i den norra och glest befolkade delen av Motala kommun.

–Föreningslivets insatser har varit guld värda för Tomma hus-projektet, säger Anders Bengtson, utvecklingsstrateg vid Motala kommun.

Monica Wall har inventerat tomma hus genom Tjällmo byalag, som ingår i Tjällmo hembygdsförening.

Föreningslivet i Motala kommun har hittat 175 obebodda hus på landsbygden. – Vi hoppas att det ska leda till inflyttning, säger Martin Hjelm vid Godegårds bygderåd.

TEXT: FREDRIK LOBERG

De senaste åren har vi märkt av ett ökat intresse för att flytta till vår bygd. Därför känns det angeläget att ta reda på vilka hus som är inflyttningsbara, säger Martin Hjelm.

Han är kontaktperson för bygderådet i Godegård, en by med ungefär 200 invånare i den norra och glest befolkade delen av Motala kommun. I bygderådet ingår representanter för både näringsliv och föreningsliv på orten.

Bygderådet var en av de lokala organisationer som engagerades när Motala kommun, Coompanion och Hela Sverige bestämde sig för att inventera utbudet av så kallade ödehus, eller tomma hus. För Tomma hus-projektet tog kommunen i samarbete med Lantmäteriet fram en mobilapplikation kopplad till en karta, där information om de obebod-

da fastigheterna matades in. Totalt 175 obebodda fastigheter kartlades. Sedan Lantmäteriet fastställt ägarskapet skickade projektledningen ett brev för att inleda en dialog med fastighetsägarna, berättar Anders Bengtson, utvecklingsstrateg i Motala kommun.

– Vi ställde frågor om framtiden för husen och förklarade att det är väldigt många som vill flytta till landsbygden just nu, och att ni kan bidra till inflyttningen genom att sälja eller hyra ut ert tomma hus. Men respon- sen var ganska sval. Det stora flertalet hörde inte av sig.

Av de som svarade uppgav några att de inte kunnat komma överens inom släkten vad de skulle göra med sitt gamla hus. Andra hade andra motiv till att avvakta. Däremot blev kommunen kontaktad av åtskil-

liga husintressenter som hört talas om projektet. Därför gjorde man i januari 2021 ett nytt utskick, där en lista med kontaktuppgifter till möjliga bostadsköpare bifogades. Nu svarade betydligt fler.

– En hel del kontakter har tagits den senaste tiden. Några fastigheter har redan sålts. Andra fastighetsägare har börjat leta efter personer på vår lista som man kan tänka sig att hyra ut till, säger Anders Bengtson.

Flest tomma hus inventerades i Godegård och i grannsocknen Tjällmo. Monica Wall som driver ett gästgiveri i Tjällmo bidrog genom byalaget till kartläggningen.

De senaste åren har hon noterat ett ökat intresse för att flytta till den östgötska glesbygden.

– Jättemånga söker efter ett hus på landet. Jag hör det från kompisars kompisar, och ser det på Tjällmo Forums Facebooksida. Intresset har ökat de senaste tre–fyra åren, och i än högre grad under pandemin, säger Monica Wall.

Byn har ganska många barnfamiljer, berättar hon. Men de behöver bli fler för att skola och affärska bestå.

Ökad inflyttning är även Motala kommuns förhoppning med projektet, säger utvecklingsstrategen Anders Bengtson.

– Kommersiell service, kommunikation, förskola och skola är ju saker som är hotade på landsbyg-

den. För att klara det behöver vi bli fler. Vi har inte satt upp något siffermål, men får vi liv i bara 10 procent av de här 175 husen är det fantastiskt. Även om det bara blir en sommarstuga först, så finns ju en möjlighet på sikt att fastigheten utvecklas till en permanentbostad.

I Godegård säljs de fastigheter som läggs ut på marknaden snabbt, säger Martin Hjelm.

– Man ska ha respekt för att det måste få ta tid innan man bestämmer sig för att sälja sitt hus. Men det verkar som att saker och ting har börjat röra på sig. Fler vill bo i en sådan idyll som vi lever i här.

Rekommendationerna om social distansering under pandemin har drivit på intresset för att bo på landsbygden, tror Martin Hjelm. Det har även ett antal populära tv-serier om husdrömmar och att bevara äldre fastigheter.

– Godegård kommer aldrig att bli tätbefolkat. Men en förutsättning för att bo och arbeta i glesbygd är att bredband och fiber fungerar. Det är något vi kämpar för just nu i Godegård.

Standarden på de 175 inventerade fastigheterna varierar. Men även i de fall där omfattande renovering krävs kan det vara väl värt att insatsen, menar Anders Bengtson vid Motala kommun.

– Det är ett resursslöseri att fina hus står tomma. Det är dyrt att bygga ett nytt. För många är det också mer tilltalande att investera i en befintlig byggnad. 🏠

HÄR LETAR MAN OCKSÅ

Hur många hus som totalt sett står öde, eller tomma, vet ingen. Men intresset för att undersöka utbudet av obebodda fastigheter är stort, främst eftersom husen är en nyckel till inflyttning på platser där befolkningsunderlaget sviktar.

En tredjedel har ödehus

Våren 2021 uppgav 85 av landets totalt 290 kommuner att de har ödehus, i en enkätundersökning genomförd av nyhetsbyrån TT. 45 av dessa kommuner undersöker beståndet, och i över hälften är en inventering redan i gång eller klar.

Lokala aktörer

I vissa fall gör kommunerna hela jobbet, men i många fall samarbetar man med det lokala föreningslivet. Ett pågående exempel är Växa tillsammans, ett samarbete mellan Råne älvdalsrådet i Gunnarsbyn ekonomisk förening, Bodens kommun och Luleå kommun. Ett annat är västerbottniska Resele där byalaget sedan flera år arbetar proaktivt för inflyttning, bland annat genom regelbundna husinventeringar där man försöker se till att husen inte blir ödehus utan går till försäljning.

Här går det åt rätt håll

I Uddebo i Västra Götaland har man vänt utflyttning till inflyttning, delvis genom ödehus. För drygt tio år sedan började eldsjälens Caroline Bergmann att ideellt mäkla ödehus och initierade en upprustning av ett gemensamt kulturhus. I dag finns 35 aktiva föreningar, andelsjordbruk, kollektivverkstäder och nya småhus under byggnation i Uddebo.

Den egna jordkällaren hade förfallit under många år, men när Erika Myrsell rustade byggnaden blev hon djupt förtjust. I dag har hennes Facebookgrupp Jordkällarens vänner 17 000 medlemmar.

TEXT: IDA SÄLL FOTO: ERIKA MYRSELL

Hon rustade jordkällaren på ödetomten

I SLUTET AV 1990-talet ärvde Erika Myrsell en liten stuga i Stora Skedvi, Dalarna. Stugan hade hört till ett ödehus som numera var rivet. Bakom stugan reste sig en granskog. Efter ett drygt decennium som stugägare beslutade Erikas familj att hugga ned skogen. Först då påminnes de på allvar om den urgamla jordkällare som hela tiden hade tillhört huset.

–Källaren utgjorde underdelen till en nedgången lada som låg på en liten kulle. Från ena hållet kunde man gå in i ladan, och i den andra var ingången till jordkällaren. Vi hade nästan aldrig varit där inne, men när träden omkring försvann blev alltihop liksom vår gård. Och då började vi undersöka jordkällaren.

–Det var så mörkt och dörrar-

na var alldeles ruttna. Vi tyckte det var lite otäckt faktiskt. Först och främst var vi tvungna att bygga nya dörrar. Och när vi började renovera startade jag Jordkällarens vänner. Jag var med i Utedassets vänner sedan innan.

DEN TYPISKA JORDKÄLLAREN är byggd i en slänt och den bärande konstruktionen är alltid sten.

–Min källare byggdes 1891, det står inristat ovanför ingången. Oftast är jordkällare fantastiskt byggda. Men om man inte använt en källare på väldigt länge är det viktigt att kolla så att alla stenar ligger på plats för att inte riskera ras.

–Vi använder vår jordkällare till sylt, saft, potatis, vin, läsk och öl. Allt som behöver kyla

men inte får plats i kylskåpet. Jag förvarar alltihop i en "skjut-räv", en gammal skottkärra med järnhjul. Många i gruppen har satt upp trähyllor, men det är viktigt att impregnera så att träet inte möglar i fukten.

En del medlemmar i Jordkällarens vänner använder sin jordkällare som ett extrarum:

–Många fixar med belysning och bord, de ordnar både middagar och after work. Några har till och med gjort bastu där inne!

EN JORDKÄLLARE ÄMNAD för ursprunglig användning bör dock hålla en temperatur på 7–8 grader. Det ska vara svalt på sommaren, men inte frysa till om vintern.

–Det är viktigt att ha dubbla

Kom med potatisen

Ett flertal hembygdsföreningar har jordkällare i sitt fastighetsbestånd. Jordkällaren var en byggnad som från 1800-talet kom att ingå i många gårdsbilder. Rovor och kål vinterförvarades dessförinnan oftast övertäckt, ovan mark.

När den mer frostkänsliga potatisen blev stor på 1700-talet grävdes inledningsvis så kallade potatisgröpar, därefter byggdes jordkällare.

I samband med laga skiftesreformen 1827, då gårdar flyttades ut från byplatsen till nya bättre, sammanhängande jordbruksfastigheter, tog byggandet fart på allvar. Rika byggde jordkällare i sten, fattiga oftast i trä, skriver Länsstyrelsen i Västra Götalands län i skriften *Ta hand om din jordkällare* (2015).

dörrar för temperaturens skull. Och så ska det finnas ventilation, både via dörrar och tak. Dräneringen är jätteviktig. Vi har provat att gräva utanför vår källare för att regnvattnet lättare ska rinna undan. Kanske kommer vi lägga grus inne på golvet också, vi får se.

MÖSS OCH RÅTTOR tar sig gärna in i jordkällare, eftersom de älskar potatis. Lättast håller man skadedjur på avstånd genom att använda rätt sorts förvaringskärl. Även större spindlar är återkommande hyresgäster.

– Många klagar på att de har mycket spindlar, och någon i gruppen hade inte vågat gå in i sin källare på 20 år. Men det sägs att spindlarna är ett tecken på att det är lagom fuktigt, att jordkällaren mår bra.

Tillströmningen av medlemmar till Jordkällarens vänner har ökat drastiskt de senaste åren. Erika tror att det är ett tecken i tiden.

– Vår tillvaro håller på att förändras. Vi går mer och mer mot det gamla bondesamhället. En jordkällare är både kultur och gammal teknologi. 🌱

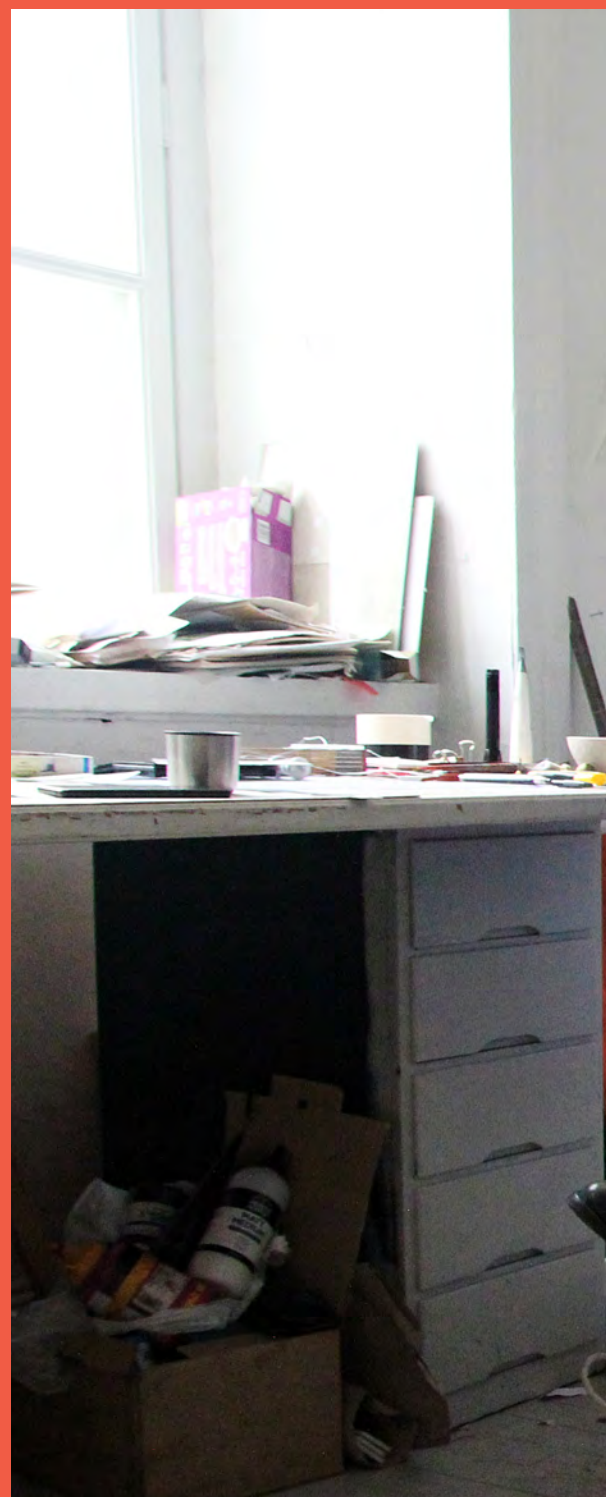
Den gamla jordkällaren låg bortglömd på tomten till dess att familjen tog ner skog.

De spårar en svensk krigs- historia

Huggarläger, interneringsläger, flyktingläger. I det långsiktiga projektet "I förvar" gestaltar konstnärerna Maria Backman och Hanna Sjöberg en till stora delar osynlig och bortglömd historia.

TEXT: JENNY DAMBERG

BILD: MARIA BACKMAN OCH HANNA SJÖBERG

D

ET BÖRjade MED en flytt. Konstnären Maria Backman köpte ett hus i Smedjebackens kommun i Dalarna år 2009. Det var på sätt och vis en hemkomst, Backman är uppvuxen inte långt därifrån. Då, på 1960- och 70-talet, talade ingen om det så kallade "ryssläger" som funnits på orten under andra världskriget. Det var först nu fick hon höra om att det legat någonstans i skogen. Nyfikenheten vaknade.

– Min mammas familj bodde i Karelen när Sovjetunionen anföll. Min morbror gick ut i krig som 16-åring. Jag har minnen av kriget i familjen, det spelar in för mitt intresse, säger Maria Backman.

Hon började ringa runt till föreningar och privatpersoner, leta litteratur och gräva i Krigsarkivet och Riksarkivets samlingar. Det visade sig att det inte funnits ett läger, utan åtminstone tre, bara i Smedjebacken-

Maria Backman
och Hanna Sjöberg.

trakten. I Baggbron, Krampen och Abborrtjärn. I Krampen finns en stor sten, "rysstenen", med inskriptionen CCCP 1944 och den sovjetiska flaggans hammare och skära. Den har en lokal historiker konstaterat att männen högg kort innan de sändes hem till Sovjetunionen år 1944. Stenen ligger precis bredvid den väg som kallas ryssvägen.

– De vägar fångarna byggde finns kvar, och en del annan in-

frastruktur. Annars är historien till stora delar sådan att man får leta efter den i arkiv, eller i minnen hos de få som fortfarande kommer ihåg, säger Maria Backman.

I SAMARBETE MED kollegan Hanna Sjöberg har Maria Backman sedan 2017 producerat utställningar som handlar om de svenska lägren under andra världskriget. Det finns mycket att berätta,

och än är de inte klara.

Under krigsåren kom omkring 200 000 flyktingar till Sverige. Flera nationer hade exillegationer i Sverige som bekostade sina flyktingars uppehälle och kontrollerade dem, i samarbete med svenska staten. Principen var att flyktingar så snart som möjligt skulle arbeta och försörja sig själva.

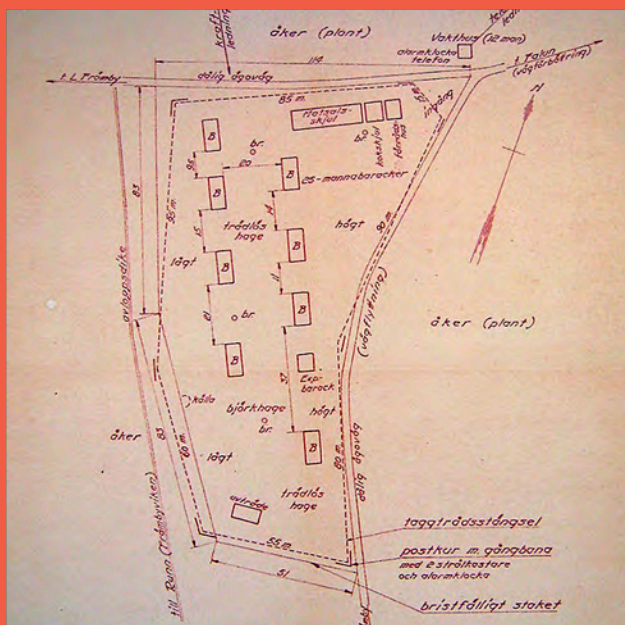
I "rysslägren" arbetade främst sovjetiska krigsfångar som

I förgrunden syns resterna efter normännens baracker i Sågmyra.

Konstantin Arzamasov var en av de sovjetiska marinsoldater som hamnade i Byringe, nära Strängnäs. Här visar han bilder ur sitt fotoalbum.

Planskiss över Falu tillfälliga fångläger i Främby som i olika form var i bruk 1940–45.

Samuelsdals pensionat finns fortfarande kvar, i dag med Faluns golfbana som granne. Under andra världskriget internerades här de allierades flygande personal, som på ett eller annat sätt hamnat i Sverige.

LÄNSMUSEET GÄVLE

I Hagaström strax utanför Gävle inhystes 1944–45 ryssar som skulle repatrieras. Vissa bodde i baracker, andra i byggnaden Seminariet (bild) som revs på 1950-talet.

Brunnen är det enda som återstår av Nysjölägret, som också kallades "Quislinglägret". Här placerades 1945 norska nynazister och "quislingar", tyska desertörer och en del personer av andra nationaliteter som inte ansågs pålitliga.

Här, vid Fallet i Långmyran i Ludvika kommun, ska det en period ha funnits ett så kallat huggarläger.

Grund efter ett av husen i arbetslägret Svarttjärn-Ingels. Lägret är också ämnet för Christer Hammars egenutgivna bok *Svarttjärn/Ingels – ett svenskt koncentrationsläger? eller – ett skogs-huggarläger med en skiftande historia i tre dramatiska akter på 1940-talet.*

lyckats fly från tvångsarbete i Norge, dit de förts av tyska trupper. Av omkring 100 000 personer beräknas ungefär 4 000 ha flytt, och av dem tog sig 2 500 levande till Sverige där de i regel placerades i läger i väntan på att återbördas till Sovjetunionen.

Förhållandena vid lägren var enkla men drägliga, i synnerhet i jämförelse med hur det såg ut i övriga Europa under krigsåren. I vissa fall fanns det tillgång till bibliotek. Männens fick betalt för sitt arbete och så länge de också återvände var de fria att lämna förläggningen.

Ukrainaren Ivan Denisov berättar i en norsk bok om de sovjetiska krigsfångarnas öde att månaderna på uppsamlingslägret i Lisma i södra Stockholms-trakten var hans bästa i Sverige: "Även om vi hade blivit registrerade av den sovjetiska legationen och visste att vi snart skulle skickas hem så kunde vi röra oss ganska fritt. Jag reste in till Stockholm och jag minns att jag såg Sköna Helena på Operan."

Den sovjetiska legationen försåg flyktingarna med kostym, slips och skor. De fick i vissa fall

också instrument. Detta fick de sedan betala av, med lönen från arbetet i lägren.

När "I förvar" visades i Norrköping berättade en besökare som inte varit mer än fyra år under kriget att han ännu mindes hur ryssarna gått bygatan fram i kostym.

– De såg jättesnajdiga ut, betydligt snyggare än de vanliga bönderna i trakten. Krigsfångarna och flyktingarna fungerade på det sättet som ett slags propaganda för den sovjetiska staten. Andra personer vi träffat har berättat att det visades film på förläggningarna. Det var ofta ren propaganda, säger Maria Backman.

Lägren var många, bara i Dalarna existerade över 200 stycken, och ofta småskaliga. De hade olika inriktning och syfte. Den vanligaste typen var så kallade higgeläger, en extremt tillfällig inrättning. Kriget medförde en svår bränslebrist. Kol, bensin och olja var bristprodukter. Skog högs ner både för att användas till uppvärmning, till bränsle i gengasbilar och till papperstillverkning. Såväl lakan som mattor tillverkades en period i papp i Sverige.

INTE BARA FLYKTINGAR utan även arbetslösa svenska byggarbetare och rekryter skickades på higgeläger. Gemensamt för de flesta deltagarna var emellertid att de saknade tidigare erfarenhet av allt vad timmersvansar och barkspadar hette. För att denna arbetskraft alls skulle kunna ses som en kraft ordnade Arbetsmarknadskommissionen higgelägerkurser. Arbetslag om åtta, tio man, en instruktör och en kocka skickades ut i skogen för att arbeta och bo tillsammans i en av kommissionens uppmonterade baracker, berättar Backman och Sjöberg i utställningen "I förvar: Higgelägret". "Spåren är borta men vi vet att någonting har hänt där det nu står 70-åriga, avverkningsmogna tallar och granar."

Andra läger hade syftet att isolera personer som riskerade att misshaga utländska regeringar. För utländska medborgare var det under kriget förbjudet att ägna sig åt politisk verksamhet i Sverige.

– De här lägren placerades på platser på ordentligt avstånd från större städer, men som samtidigt låg så till att gick att ta sig dit någorlunda lätt med

tåg. Det är ironiskt: de här platserna valdes ut för att de låg så långt från offentligheten, men hit kom bokstavligen talat kriget i Europa i form av flyktingar, desertörer och fångar som lyckats rymma, säger Hanna Sjöberg.

Ijuni öppnar den senaste utställningen i serien, "I förvar. Interneringslägret", som utgår från interneringslägren Smedsbo och Långmora i södra Dalarna i närheten av Avesta och Hedemora. I inter-

neringsläger placerades flyktingar som av olika skäl ansågs opålitliga.

– De kunde vara politiskt opålitliga, men också arbetsvilliga, kanske småkriminella eller bara krångliga människor, säger Hanna Sjöberg.

Arbetsuppgifterna kunde bestå av skogsarbete, men också av sådant som att tillverka kuvert. Interneringslägrens sammansättning speglade Sveriges balansgång under kriget. Inledningsvis internerades mest tyska socialdemokrater och kommunister eftersom Sverige ville undvika att reta Nazityskland, berättar Hanna Sjöberg.

– Mot slutet av kriget var de flesta i lägren tyskar och norrmän som samarbetat med tyskarna. Det här var personer staten helst av allt hade velat utvisa, för att slippa problem. Men man höll på asylrätten. Till skillnad från i dag.

Ni återkommer i det här projektet till parallellerna till dagens flyktingmottagande. Hur gestaltar ni det i era utställningar?

– Det är jättesvårt, man vill inte skriva folk på näsan. Men jag tycker det är tydligt i sig. Det här var en svår tid i Sverige, även om vi aldrig blev invaderade. Ransonering infördes tidigare här än i Frankrike, till exempel. Ändå var man tvungen att dela med sig till de flyktingar som kom. I dag har vi det så mycket bättre, men många kan ändå inte tänka sig att dela med sig, säger Hanna Sjöberg.

– Jag ser också "I förvar"-projektet som ett sätt att få nya perspektiv på hembygden. De nya flyktingförläggningarna under flyktingströmmen 2015 ingår också i hembygdshistorien, säger Maria Backman.

Bakgrund

Utställningen "I förvar: Interneringslägret" visas på Avesta konsthall och i en manskapsbod vid Sjöviks Folkhögskola den 18/6 till 7/8 2021.

Projektet "I förvar" har visats på en lång rad platser sedan första utställningen i Mora år 2017. Något slutdatum finns inte, se hemligstämplat.nu för kommande aktiviteter och för bilder och berättelser från de platser där konstnärduon funnit läger.

Hanna Sjöberg bor i Berlin sedan tidigt 1990-tal. Flytten sammanföll med kriget i före detta Jugoslavien och parallellerna mellan de övergrepp och folkfördrivningar som pågick där och det som skett i Tyskland bara 50 år tidigare är teman hon återkommande arbetat med sedan dess i olika konstprojekt.

Maria Backman är i grunden målare, men arbetar också med bland annat video och installationer.

Inom ramarna för "I förvar" har de samverkat med en lång rad museer, organisationer, regioner och kommuner. Däribland Norrbärke hembygdsförening, Huddinge hembygdsförening och Sveriges Hembygdsförbund.

Namn: Marloes Öhrnell
Bor: I Örsundsbro, Uppland
Gör: Driver sajten Smakminnen.se, där hon lagar historiska recept och berättar om rätternas ursprung och sammanhang. Tips på rätter och recept välkomnas till marloes@smakminnen.se

Hon bjuder på MATMINNEN

Släktens handskrivna 1800-talsrecept, med gulnande sidor och fläckar från flitigt bruk, är en skatt för Marloes Öhrnell. På sajten Smakminnen förvaltar hon en bredare mathistoria – med recept på såväl grävling som sluring.

TEXT: JENNY DAMBERG

Marloes Öhrnell har kopplat upp videosamtalet från familjens kök. Det är original från när mexitegelvillan i uppländska Örsundsbro byggdes på 1970-talet. En brun-gul plastmatta med stjärnmönster och skåp i en färg som förbryllar ägaren genom att vara "varken beige, grön eller brun".

– Men vi trivs verkligen bra här, måste jag säga, säger hon.

Med fyra barn, varav två är tvillingar i tvåårsåldern, är det normalt sett hög aktivitet i köket. Det är också här hon lagar upp de recept som hon sedan fotograferar och skriver om på sajten Smakminnen. Med en fil. kand. i historia, en bakgrund som journalist och ett grundmurat intresse för fotografi och matlagning var det på något sätt självklart att detta var vad hon skulle göra.

– Inledningsvis var min tanke att Smakminnen skulle vara en community, men det har utvecklats mer mot en blogg, där jag själv står för inläggen. Det som är så roligt med gamla recept och mathistoria är att det är en kulturskatt som vi ofta har hemma. Genom att använda recepten hålls de levande.

Marloes Öhrnell växte upp i Holland, med en holländsk far och en svensk mor. Nästan alla lov tillbringades i Skåne, i sommarhuset i Arild och på morföräldrarnas gård Spargodt. Här fastnade hon som ung vuxen för släktens tummade receptsamling, som blev en ingång och ett fundament i hennes historiska matlagning.

– Jag fick låna receptsamlingen. Det blev något av ett långlån får man nog säga, jag har den fortfarande, förvarad i en kakburk för att skydda de sköra 1800-talsdokumenten.

Flera av de mest populära recepten på Smakminnen kommer ur kakburken. Andra är återskapade från minnen av barndomens favoriter. Som mormors ökensandskakor och hennes fiskpudding.

– När jag lagar den minns jag hur jag lekte med mina kusiner, utsikten i hamnen, hur mormor köpte fisk i hamnen. Det är något jag gärna vill skicka med mina egna barn som ett minne. Där emot har jag inte haft så mycket tankar på att andra skulle vilja läsa om det. Men det har visat sig att det man har närmast till hands ofta är det som är mest intressant för andra.

MARLOES ÖHRNELL är medlem i den ekonomiska föreningen Fjärdhundraland som driver samarbeten kring livsmedelsproduktion, mathantverk, turism och småföretagande på den uppländska slätten. Även hembygdsföreningar finns bland Fjärdhundralands över hundra medlemsföreningar.

I projektet Historisk matkultur i Fjärdhundraland organiserade Marloes Öhrnell, tillsammans

Tina Södergren och Gulli Wåger, Lagunda hembygdsförening.

MARLOES ÖHRNELL

Sluring från Kvekgården

Ingredienser (4 portioner)

3 msk korngryn
400 gram rimmad sid- eller bogfläsk
1,5 liter vatten
2 st morötter
1 st palsternacka
1 bit rotselleri (50 gram)
1 bit kålrot (100 gram)
3-4 st potatisar
4 dl mjölk
3 st kryddpepparkorn
Salt
Hackad persilja

Låt korngrynen ligga i vatten i några timmar eller över natten. Skär fläsket i tärningar. Lägg fläsk och gryn i kallt vatten. Låt koka cirka 1 timme. Ansa och skär rotsaker i tärningar och potatisen i skivor. Lägg dem i soppan och koka till dess att fläsk, gryn och rotsaker är mjuka. Tillsätt mjölken och hetta upp. Smaka av och strö över persilja.

med maken och projektledaren Gunnar Öhrnell som driver Heritage Dynamic, bland annat en julmarknad på Salnecke slott och Smaker på Kvek. På den välbevarade 1700-talsgården Kvek fick besökarna smaka på historisk mat, möta bondgårdens djur och höra om hur livet var runt 1800-talets mitt. De hundra intresserade man vågat hoppas på visade sig i realiteten vara 500. Parkeringen fylldes snabbt.

– Vi hade ett antal mathantverkare som sålde produkter lagade efter gamla recept, flera av dem var medlemmar i Fjärdhundraland. Att så många kom visar ju hur starkt intresset är för att smaka på historien. Det betyder mycket att få göra det.

Sophies ostkakor

Recept från Marloes Öhrnells morfars morfar Sophie Kuylenstierna, född 1855 på Hargs bruk i Uppland. Hon har nedtecknat receptet som ”Små ostbröd till buljong”.

Ingredienser

Riven ost, smör, vetemjöl

Blanda lika delar i vikt av riven ost, smör och mjöl till en deg. Gör små bollar och platta till dem lätt. Grädda mitt i ugnen i 175 till 200 grader tills de är gyllene. Det tar 10-15 minuter. Kyl gärna degen en stund innan utbakning.

Fjärdhundraland

Är en sammanslutning som Marloes är medlem i. Fjärdhundraland vill samla bra upplevelser i en levande landsbygd med historia, naturupplevelser och matkultur. [Se fjardhundraland.se](http://se.fjardhundraland.se).

Varje år bjuder Lagunda hembygdsförening årskurs fyra vid Örsundsbroskolan på en dag på just Kvekgården. Eleverna får prova på att karda ull, kärna smör och hugga ved. Som skollunch serveras sluring, en soppa som också går under namnet tisdagsoppa.

– Det är jättetrevligt. Att besöka gården och smaka på maten från förr ger barnen en djupare bild av orten. De flesta tycker att det är förvånansvärt gott med sluring, många frågar efter receptet.

För att ge utrymme för mer av mathistorien i skolan har Marloes Öhrnell utvecklat undervisningsmomentet Barnens matkedja, där eleverna arbetar med recept ur sin egen släkts samlingar eller kokböcker. Efter samråd med hemkunskapslärare begränsades urvalet till kakor. Konceptet är ett slags Smakminnen i kortformat.

– Eleverna får först välja och presentera sina recept och skriva ner historien om dem. Sedan väljer de i smågrupper ut ett som de bakar och fotograferar snyggt. Sista lektionen är tanken att de ska besöka ett äldreboende för att bjuda på kakorna de bakat och ställa frågor om mat förr, som fanns det kylskåp och hur såg Tetra Pak ut på 1960-talet? Men hittills har inte det momentet gått att genomföra, på grund pandemin. 🇸🇪

Marloes 3 sommar-tips i bygden

Salnecke slottskafé

Slottskaféet lagar mat på råvaror från Fjärdhundraland. Här finns en fin promenadslinga till Gryta kyrka.

Landsberga gård

Stor, välsorterad gårdsbutik med produkter från trakten. Kafé och butik öppna dagligen 11–17.

Resta gård

Bokningsbart familjehäng med bondgårdsdjuren. Kafé lördag–söndag sommartid. Gårdsbutik med mejeri, kött och korv till självbetjäning.

Följ Sveriges hembygdsförbund på Facebook!

Gå till www.facebook.com/sverigeshembygdsforbund och klicka på "Gilla", så får du våra inlägg direkt i ditt Facebookflöde!

Atremi Ge ut en *Atremi*

över 20 års erfarenhet av hembygds litteratur bok!

Atremi Bokförlag kan hjälpa Dig med ... allt mellan manus och färdig bok. ... liten eller stor upplaga till rimlig kostnad. **Kontakta oss** så diskuterar vi just ditt projekt!

Axstad Södergård, 595 94 Mjölby
0142-171 00 info@atremi.se
Läs mer på: www.atremi.se

Utforska platsen i Hembygdsportalen

www.hembygd.se/utforskplatsen

Sveriges hembygdsförbund

Så gjorde vi

En levande lanthandel på enslig ö

Jorik Otterbjörk är ensam anställd vid Holmöns lanthandel i Norra Kvarken. Kollegorna är ideellt arbetande medlemmar i den förening som driver butiken.

Namn: Jorik Otterbjörk
Ålder: 32 år
Bor: Byn Holmön på den västerbottniska ön med samma namn, tio kilometer från fastlandet. Befolkningsmängden uppgår till 61 personer (2015).

Så funkar Holmöns lanthandel

Holmöns lanthandel drivs som en ekonomisk förening som ägs av ett aktiebolag. Förutom dagligvarubutik fungerar affären även som bensinmack, apotek, bibliotek, systembolag och lantbrevbärarymbud.

Butiken tar emot "Särskilt driftstöd för dagligvarubutiker i sårbara och utsatta lägen", en stödåtgärd som ges till små dagligvarubutiker i glesbygd där förutsättningarna att skapa god tillgång till kommersiell service är begränsad.

Holmöleden trafikeras sedan 2013 av vägfärjan Capella. Färjan klarar inte att bryta is. När Kvarken är isbelagd ersätts därför färjan av svävere, men denna kan köra först när det är 20 cm tjock blankis. Tiden däremellan nås ön med helikopter. Enligt Trafikverkets regler sätts dock helikopter in först när det har gått fem arbetsdagar utan att övrig trafik varit möjlig.

"Vi ska inte behöva försvara vår rätt att bo här på Holmön."

”Ingenstans är väl gränserna så tydliga som kring en ö.”

NÄR JAG VAR 25 såg jag en annons om ett jobb i lanthandel på Holmön. Det ingick ett hus att hyra för den som fick jobbet. Fram till dess hade jag jobbat på butik i hela mitt vuxna liv. Jag hade ingen anledning att fortsätta med det, och hade nog egentligen tänkt börja göra nåt annat snart. Dessutom hade jag ingen koppling till Holmön eller skärgården över huvud taget.

Det var ändå ett lätt val för mig och min sambo Lovisa att flytta när jag väl fick jobbet. Det var både bostad och tillsvidareanställning, en trygghet. Jag är uppvuxen i en by på landet och jag hade länge längtat bort från stan, bort från Umeå. Det fascinerade mig att livet på Holmön liknar en humla, som ju inte borde kunna flyga men ändå gör det. Alla sa att det inte går att bo här, ändå går det ju.

Fram till 1973 var Holmön en egen kommun. Den känslan lever kvar. Det finns en övertygelse i folk, en kraft i vad man kan göra tillsammans. 2004 kunde inte de förra ägarna driva butiken längre. Men då bildades en ekonomisk förening som drivs av ett aktiebolag. Medlemmarna i föreningen hjälps åt att jobba ideellt tillsammans med mig, som är enda anställd. Vi får ett årligt ekonomiskt stöd från regionen också. Utan stödåtgärder skulle vi inte kunna hålla igång affären.

DET FINNS EN MYT om landsbygden att den är isolerad, att det är ensamt. Men man lever ju jättenära inpå människor, för man är beroende av varandra. Har man minsta anlag för att tycka att det finns en poäng med gemenskap så är det ju väldigt fint att bo som vi gör. Gemenskaper finns förstås i städerna också. Men jag tror att gemenskap blir tydligare när man har gränser omkring sig, och ingenstans är väl gränserna så tydliga som kring en ö. Här finns inget diffust gränsland, inga problem som man kan påstå inte har med oss att göra. Det är ju faktiskt bara vi här, och allt

här är vårt gemensamma.

Jag har ett roligt, fritt och omväxlande jobb.

Affären har många stamkunder och jag tycker mycket om att packa upp varor. Det är liksom primitivt, hetsigt, kul. Men framför allt är det skönt att känna att jag jobbar med något som är bra för byn. Under större delen av året är vi den enda mötesplatsen på ön. Här finns ju inga villaområden, inget umgänge över staketet.

DET ÄR EN GAMMAL by och många som bor här har gjort det i generationer. Om sommaren är vi omkring 500 som flest. Men när det är vinter och kommunikationerna är riktigt vidriga, då är vi 40 stycken på ön. Nästan alla som lever här har dubbla boenden. Ett här, och ett på fastlandet, för det är svårt med kommunikationerna.

Den senaste vintern var faktiskt hemsk. Förbindelserna till Holmön fungerade inte, varken med färja, svävare eller helikopter. Färjan hit är gratis och ska räknas som en väg. Jag tycker inte att man bara kan stänga ned en väg. Men ön var isolerad i flera veckor.

Det drabbade oss som lever här hårt, både personligt och professionellt.

Flera familjer fick bo på skilda orter. Min dotter är öns enda bofasta barn och hon har varit helt knäckt för att hon längtat så efter andra barn. De äldre har fått ställa in sina läkartider och inte kunnat få vaccin mot covid-19. En man härifrån som är under cancerbehandling var tvungen att bo på hotell på fastlandet i fem veckor.

JAG TYCKER INTE att vi ska behöva försvara vår rätt att fortsätta leva här på Holmön.

Vi kan väl bara få bo här utan att behöva övertyga folk om det unika och magiska i Kvarken? Jag har bott här i sju år och då minns man inte så mycket annat. Det här är mitt hem nu.

Berättat för Ida Säll

Hembygdsportalen har fått ett ansiktslyft

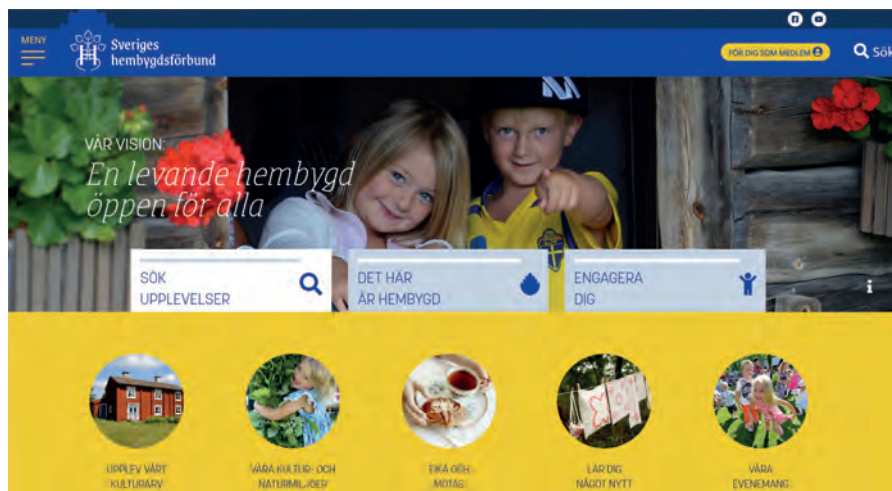
Måndagen 10 maj genomgick hembygdsrörelsens gemensamma webbplats www.hembygd.se en större uppdatering. Det blev dels en utseendemässig förändring, dels en ändrad hantering av aktiviteter. Ett övergripande syfte är att

på ett bättre sätt presentera allt det fantastiska vi gör inom hembygdsrörelsen, även om coronapandemin just nu sätter käppar i hjulet för många.

Läs mer om uppdateringen på hembygd.se/hembygdsportalen

MARITHA ESTVALL

Tips på corona-anpassade aktiviteter inför sommaren

SHF har sammanställt tips på aktiviteter och arrangemang som går att genomföra trots rådande pandemi. Ta en titt och låt dig inspireras! Kanske hittar du något som din förening kan planera för och genomföra i sommar. Dela gärna med dig av dina egna erfarenheter och tankar genom att fylla i ett formulär på sidan. Många av tipsen är ett resultat av SHF:s seminarier serie "Hur ska vi göra med sommarens aktiviteter?" där drygt 180 föreningsmedlemmar deltog.

Ta del av tipsen på hembygd.se/shf/tips-sommarens-aktiviteter

VERKTYGSLÅDA FÖR UTVECKLAD VERKSAMHET

Nu finns en samling verktyg för de föreningar som vill satsa lite extra på att utveckla verksamheten gentemot turister och tillresta besökare. Materialet är framtaget inom projektet "Kulturavret som besöksmål" och innehåller bland annat inspirationsfilmer,

intervjuer, mallar och annat vägledande material. För att få tillgång till verktygslådan krävs att föreningen först pratat ihop sig kring ett antal punkter. På SHF:s hemsida kan du läsa mer!

Läs mer om verktygslådan och satsningen på hembygd.se/kulturavret-som-besoksmal

FÖLJ SHF:S RAPPORTERING OM PANDEMIN

På Sveriges hembygdsförbunds hemsida får du aktuell föreningsinformation med anledning av coronasmittan. Här kan medlemsföreningar läsa om hur verksamheten i föreningarna kan påverkas, få goda råd och hitta länkar till myndigheternas rekommendationer. hembygd.se/covid-19

Kulturavsdagen 2021

FREDAG-SÖNDAG | 10-12 SEPTEMBER
TEMA: KULTURAV FÖR ALLA
www.raa.se/kulturavsdagen

"Kulturav för alla" på Kulturavsdagen 2021

Den 10-12 september firas återigen kulturavret runt om i landet. Som vanligt ligger huvudfokus på söndagen, i år 12 september, men det går också att delta med lokala arrangemang under fredag och lördag. I år är temat "Kulturav för alla". Tanken med temat är att ge inspiration. Samtidigt

är det helt i sin ordning att delta med arrangemang som inte har kopplingar till temat. Att delta som arrangör är gratis, men Riksantikvarieämbetet vill gärna ha anmälan senast 1 juli. Från mitten av maj kan du börja anmäla arrangemang.

Läs mer på raa.se/kulturavsdagen

”Sveriges hembygdsförbund är väldigt professionellt”

Maria Norrfalk.

LINDA STJERNQVIST

Du har jobbat och jobbar inom en lång rad organisationer och föreningar. Vad utmärker hembygdsvårslösen i dina ögon?

– Det är en verklig folkrörelse, hembygdsvårslösen finns längst där ute och överallt. Den är uppbyggd av människor som har ett genuint intresse för att förstå sin egen historia och egen hembygd. Hembygdsvårslösen är den sista som lämnar landsbygden.

Men det finns också en sida som är mindre känd: Att Sveriges hembygdsvårslösen är väldigt professionellt och därmed en viktig

instans på nationell nivå. När det gäller den nya jordbrukspolitiken eller skogs- och kulturpolitiken är vi en spelare man måste ha med. Vi finns överallt, men vi har också en välfungerande nationell företrädare som kan agera för rörelsen. Jag har arbetat inom andra organisationer där föreningarna ute i landet är superduktiga, men där den samlande kraften inte märks på samma sätt.

Vad ska du göra nu?

– Jag har en rad styrelseuppdrag, bland annat som ordförande i Fortifikationsverket och i Sveriges lantbruksuniversitetets styrelse. Men jag ska inte fylla den tid som frigörs, utan låta den ge utrymme för mer spontanitet.

Hur kommer du att hålla kontakten med rörelsen?

– Jag är medlem i Västra Götalands länshembygdsvårslösen, även om jag inte är särskilt aktiv. Vi brukar bjuda in tidigare ordförande till stämman, det hoppas jag på, för då skulle jag komma.

Vilka är dina hembygder?

– Jag har verkligen flyttat runt. Jag är uppvuxen i Hässleholm, i Götalands län. Sedan flyttade jag till Dalarna, Stockholm, Norrbotten, Strängnäs, Linköping, Sörmland, Etiopien, Uppsala, Jönköping, Stockholm, Dalarna igen och sedan till Uppsala där vi bor i dag. Samtidigt har vi hela tiden haft ett ställe på Österlen. På de flesta platser har jag hunnit bo i åtminstone några år och hembygdsvårslösen har då varit en nyckel för att lära känna den nya bygden. Men min riktiga hembygd är Götalands län. Även om det var oändligt länge sedan jag flyttade därifrån känner jag mig omedelbart hemma när jag återvänder. Det är mina skogar.

En annan sak som spelar en stor roll för att känna sig hemma är ju dialekten. Jag talar nog inte götalska själv, men jag kan om jag vill och framför allt så kan jag direkt identifiera dialekten var jag än hör det götalska tonfallet.

Vid riksstämman i augusti avgår Maria Norrfalk. Hon lämnar förbundsstyrelsen efter fem år, och ordförandeposten efter fyra.

Vad har varit din prioritet som ordförande?

– Två olika saker. Dels att vi jobbade fram och beslutade om visionen ”En levande hembygd öppen för alla”. Det har varit en viktig ledstjärna. På den andra bogen har jag haft att få till stånd ett väl fungerande styrelsearbete, att få den förtroendevalda styrelsen att jacka väl ihop med det professionella kansliet och att skapa en större samhörighet med de regionala förbunden.

BRIST PÅ HELHETSSYN

I sitt remissvar till Miljödepartementet anser Sveriges hembygdsvårslösen bland annat att Skogsutredningens betänkande saknat en helhetssyn på skogens många värden. Som så ofta annars hamnar naturmiljön i fokus medan kulturmiljön och dess sociala värden nämns i mycket liten utsträckning.

Läs remissvaret i sin helhet på hembygd.se/remissvar

PROGRAMVARA OCH DIGITALA TJÄNSTER

Nu kan din förening ta del av en rad dataprogram till förmånliga priser, bland annat operativsystem och Officepaketet från Microsoft samt program för bildbehandling och layout från Adobe. Programmen erbjuds av TechSoup, en ideell förening som samarbetar med företag som vill stödja ideella föreningar.

Läs mer på hembygd.se/techsoup

DOMSTOLSBESLUT OM UTRIVNING VID JÄRLE KVARN

Mark- och miljödomstolens beslut 18 mars innebär att Naturvårdsverkets får genomföra utrivning i kvarnområdet vid Järle kvarn utanför Nora i Örebro län. Sveriges hembygdsvårslösen är kritiska mot beslutet och anser att det innebär ett hårt slag mot viktiga kulturvärden.

Läs mer på hembygd.se/jarlekvarn

Järle kvarn.

RIKSTÄMMAN FLYTTAS TILL ÖREBRO

Årets riksstämma kommer att hållas i Örebro 28 augusti och inte i Halmstad som tidigare planerats. Skulle coronalaget försämrats kan det komma att bli en digital riksstämma. Medlemmar som vill framföra något vid stämman får göra det via de utsedda ombuden.

Läs mer på hembygd.se/riksstamman

PRENUMERERA PÅ SHF:S NYHETSREBREV

Vill du få tips som kan vara till nytta för föreningen och bli uppdaterad på vad som är på gång vid riksförbundet? Prenumerera på SHF:s nyhetsbrev som utkommer ungefär en gång i månaden. Du får då informationen direkt i din mejl.

Anmäl dig: hembygd.se/nyhetsbrev

Birger Svanström, Ruda 1943–2021

SVERIGES HEMBYGDSFÖRBUNDS förre ordförande Birger Svanström har avlidit i en ålder av 77 år. Birger var ordförande under åren 2007 till 2017. Före det var han styrelseledamot från 2002 och ordförande både för Kalmar läns hembygdsförbund och Långemåla hembygdsförening i sin egen hembygd Ruda, i Högsby kommun, Kalmar län.

Medveten om att jag är part i målet vill jag ändå beskriva Birgers ordförandetid som en tid av stark utveckling inom förbundet. Birger rekryterade mig redan hösten 2008 och det blev inledningen på ett fruktbart samarbete och en vänskap som var utvecklande för mig på många sätt. Som borgarunge uppvuxen i en stad under 1970-talet fick jag lära känna mjölkbonden, tidigare kommunalrådet, föreningsmänniskan och centerpolitikern i en av landets minsta kommuner. För mig var det ett möte med landsbygd och folkrörelsearbete som berikade mig med nya perspektiv på samhället och Sverige, för vilket jag är djupt tacksam.

BIRGER VAR FULLSTÄNDIGT trygg i sitt ledarskap och hade lätt för att delegera. Han lyfte gärna fram andra och hade nästan alltid lätt för att ta beslut. Styrelsemötets dagordning klubbades raskt igenom (ibland lite för raskt enligt somliga). Han hade litet tålmod med folk som velade eller gjorde sig märkvärdiga, men var alltid villig att lyssna till goda argument och ta en diskussion. För Birger var det centralt att hembygdsrörelsen skulle respekteras som en kraft att räkna med i samtiden.

Hans tid som ordförande inleddes med beslut om hembygdsrörelsens grundsyn 2007 och avslutades med beslutet om visionen om en levande hembygd öppen för alla på stämman 2017.

Birger bjöd gärna på sig själv och kunde ibland röras till tårar. Rösten svek honom gärna när han högläste förbundets grundsyn samt inte minst när han talade om sin far. Iwan Svanström var SHF:s ordförande under många år och avled hastigt mitt i sin gärning i samband med festligheter på Skansen i Stockholm under Hembygdens år 1984. När förbundet skulle fira 100 år 2016 drev Birger med envishet igenom att jubileet även denna gång skulle hållas på Skansen.

Birger hann med många förtroendeuppdrag under sitt liv, både inom politiken och i föreningslivet, men jag vet att han satte sitt ordförandeskap för hembygdsförbundet högre än andra uppdrag. Nu har han lämnat oss alltför tidigt, till synes mitt i steget. Inom Sveriges hembygdsförbund är vi djupt tacksamma för hans vänskap och hans trägna arbete för hembygdsrörelsen, föreningslivet och kulturarvet.

Jan Nordwall, generalsekreterare

Gratis hemsida till alla medlemsföreningar

Du vet väl om att alla Sveriges hembygdsförbunds medlemmar får gratis tillgång till en egen hemsida i Hembygdsportalen?

Gå in och läs mer på
www.hembygd.se/hembygdsportalen

Sveriges
hembygdsförbund

HITTA HEMBYNS HISTORIA I ARKIVDIGITAL

Vilka bodde i min hemby förr i tiden? Vad livnärde de sig på? Och hur länge har gårdarna ärvts inom samma släkter? Svaren finns i gamla dokument i arkiven runt om i landet.

Och numera på internet.

Sedan 2005 har ArkivDigital fotograferat arkivhandlingar och publicerat dem i sin tjänst. Alla som har ett internetabonnemang kan ta del av dem.

Inga långa och tidsödande arkivresor behövs längre.

Kyrkböcker, skattelängder, bouppteckningar, militära rullor och tryckt litteratur – exempelvis Sveriges bebyggelse och Svenska gods och gårdar – finns några knapptryck bort i din egen dator.

Allt som behövs är ett abonnemang på ArkivDigital. Prova en månad för 395 kronor. Ett år kostar 1895 kronor.

Ett billigt nöje för alla som gärna förlorar sig i hembygdens historia!

Läs mer på www.arkivdigital.se

